

Uwarunkowania ekonomiczne a używanie środków psychoaktywnych wśród uczniów przemyskich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych

Economic conditions vs. use of psychoactive substances among students of secondary schools in Przemyśl

MAREK MOTYKA^{1,2/}

^{1/} Sekcja Terapii Uzależnień, Wojewódzki Podkarpacki Szpital Psychiatryczny im. prof. Eugeniusza Brzezickiego w Żurawicy

^{2/} Instytut Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego

Wstęp. Zażywanie środków psychoaktywnych stanowi ogólnosiękaty problem społeczny. W ostatnich czterech dekadach eskalacja zjawiska identyfikowana jest również na terenie naszego kraju. W badaniach nieustannie podejmowane są próby identyfikacji przyczyn pro narkotykowych zachowań.

Cel badań. Zaprezentowano dane z dwóch pomiarów przeprowadzonych w Przemyślu wśród uczniów szkół gimnazjalnych i średnich, w których zwrócono uwagę na rolę czynników ekonomicznych w podejmowaniu zażywania tychże środków: miejsca zamieszkania respondentów, identyfikowanego przez uczniów statusu ekonomicznego rodziny oraz wielkości otrzymywanego od rodziców kieszonkowego.

Materiał i metoda. W pierwszym badaniu uczestniczyło 1135 uczniów szkół średnich. Objęły one swym zasięgiem wszystkie przemyskie szkoły, w których przy kwotowym doborze próby wytypowano po dwa oddziały z każdego rocznika – łącznie 53 klasy. W drugim badaniu zgromadzono dane od 644 uczniów przemyskich szkół gimnazjalnych. Badania objęły wszystkie publiczne gimnazja, w których również zastosowano kwotowy dobór próby – po dwie klasy z każdego roku. Informacje od uczniów zebrano przy wykorzystaniu ankiety audytoryjnej.

Wyniki. W trakcie analizy danych – w obydwu przeprowadzonych pomiarach – zidentyfikowano znaczącą rolę wielkości kieszonkowego w podejmowaniu zachowań patologicznych wśród młodzieży: spożywania alkoholu i zażywania środków odurzających: narkotyków, „dopalaczy”, leków o potencjale narkotycznym; im wyższe kieszonkowe tym częściej identyfikowane używanie tychże środków.

Wniosek. Monitorowanie wpływu posiadanych przez młodzież środków finansowych na spożywanie przez nich alkoholu i zażywanie środków narkotycznych powinno stanowić obszar podlegający dalszym badaniom empirycznym.

Słowa kluczowe: czynniki ekonomiczne, kieszonkowe, środki psychoaktywne, młodzież

Introduction. Use of psychoactive substances is a worldwide social problem. In the last four decades of the phenomenon escalation it has also been identified in our country. Numerous studies continually make attempts to identify the causes of the pro-drug behavior.

Aim. The article presents the data from two measurements carried out in Przemyśl among secondary school students, indicating the role of economic factors in substance use: place of residence of respondents, economic status of students and the allowance money received from parents.

Material & method. The first study included 1135 high school students of all Przemyśl schools where with the quota sample selection two branches of each age group were selected – a total of 53 classes. In the second study the data were collected from 644 junior high school students in Przemyśl. The study included all public secondary schools, with the quota sampling used - two classes in each year. The information was collected from the students using an auditory survey.

Results. In the data analysis – in both conducted measurements – a significant impact of the amount of the money allowance on pathological behaviors among adolescents was identified: use of alcohol and drugs, legal highs, narcotic medications; the higher the money allowance, the more frequently identified use of these substances.

Conclusion. Monitoring the impact of young people's funds on their consumption of alcohol and use of narcotic drugs should be an area of further empirical research.

Key words: economic factors, pocket money, psychoactive substances, youth

© Hygeia Public Health 2014, 49(2): 291-298

www.h-ph.pl

Nadesłano: 31.05.2014

Zakwalifikowano do druku: 01.06.2014

Adres do korespondencji / Address for correspondence

mgr Marek Motyka, instruktor terapii uzależnień, nr certyfikatu 205
Sekcja Terapii Uzależnień, Wojewódzki Podkarpacki Szpital
Psychiatryczny im. prof. E. Brzezickiego w Żurawicy
ul. Różana 9, 37-710 Żurawica
tel. 606 378 533, e-mail: motmar@tlen.pl

Wprowadzenie

Zjawisko zażywania środków psychoaktywnych – zarówno na Świecie, jak i na rodzimej scenie narkotykowej – charakteryzuje się w ostatnich czterech dekadach spektakularną dynamiką. Korzystanie z tego typu specyfików stało się zjawiskiem masowym, obejmującym różne grupy społeczne [1-3]. W teoretycznych ujęciach sięganie po odurzające medykamenty niemal zawsze determinowane było przez czynniki ekonomiczne. Według Roberta Mertona głównym źródłem zachowań dewiacyjnych – do których zaliczał m.in. narkomanię – są nieprawidłowości występujące w strukturze społecznej [4]. Analizując społeczeństwo amerykańskie i jego dynamiczny rozwój, zwrócił on uwagę na odbiegające od powszechnie przyjętych ustanowień zachowania tej części społeczeństwa, która z braku możliwości realizacji kulturowo wyznaczonych celów – w tym wypadku szeroko rozumianego sukcesu, zwłaszcza ekonomicznego – poszukiwała innych możliwości zaspokojenia swoich potrzeb, bądź złagodzenia goryczy wynikającej z braku zasobów umożliwiających osiągnięcie owego sukcesu [5]. Również Zygmunt Bauman zwrócił uwagę na skłonności do zażywania narkotyków wśród osób zmarginalizowanych, pochodzących z „obszarów nędzy” pragnących uzyskać poprzez stany odurzenia namiastkę ekstazy, radosnych doznań doświadczanych przez osoby zamożne [6].

Jeszcze na początku lat 90. XX wieku zażywanie narkotyków było zachowaniem identyfikowanym najczęściej wśród osób pochodzących z rodzin o niskim statusie materialnym. W ówczesnych pomiarach na terenie Polski wśród uczniów określających sytuację materialną rodziny jako dobrą po środki te sięgało jedynie 5% respondentów, wobec 14% narkotyzujących się wśród rodzin o złej kondycji materialnej [7]. Jak zauważył jednakże współczesny badacz zjawiska w Polsce – Mariusz Jędrzejko: „Mertonowski opis zjawiska narkomanii stał się nieaktualny od końca XX wieku (narkomanów spotykamy we wszystkich warstwach i grupach społecznych)” [5]. Od około dwóch dekad korzystanie ze środków psychoaktywnych identyfikowane jest zarówno wśród osób wywodzących się ze środowisk charakteryzujących się niskim poziomem zamożności, jak i pomiędzy populacjami, których standard życia uznać można za istotnie wyższy w porównaniu z pozostałą częścią społeczeństwa. W pomiarze przeprowadzonym przez CBOS w 2003 r. po narkotyki sięgało 25% respondentów określających warunki materialne rodziny jako dobre, natomiast wśród młodzieży pochodzącej z rodzin ubogich zażywanie potwierdzało 22% [7]. Wyraźnie dało się zauważyć różnice w dotychczas identyfikowanych dysproporcjach. W trakcie badań prowadzonych wśród rodzimych użytkowników środ-

ków psychoaktywnych ustalono, że wśród młodzieży z rodzin ubogich popularnością cieszą się marihuana, wziewne środki odurzające i leki o narkotycznym potencjale – środki stosunkowo niedrogie. Z kolei wśród młodzieży wywodzącej się z tzw. rodzin dobrze sytuowanych identyfikowane jest korzystanie z haszyszu, amfetaminy, kokainy, heroiny i ecstasy – narkotyków, których zażywanie możliwe jest niemal wyłącznie przy posiadaniu niebagatelnej zaplecza ekonomicznego [8]. Aktualnie zażywanie środków psychoaktywnych stanowi zjawisko coraz częściej identyfikowane wśród młodzieży pochodzącej właśnie z tzw. dobrych domów [9, 10].

Cel badań

Zaprezentowanie ekonomicznych uwarunkowań sięgania po środki psychoaktywne zidentyfikowanych w trakcie dwóch badań ankietowych (N=1135 i N=644) przeprowadzonych wśród uczniów przemyskich szkół.

Materiał i metody

Celem podjętych badań było m.in. ustalenie uwarunkowań sprzyjających sięganiu przez młodzież po środki psychoaktywne: „dopalacze”, narkotyki, leki używane do odurzania się oraz alkohol. Obydwa pomiary zrealizowane zostały w Przemyślu. Pierwsze przeprowadzono na przełomie lat 2010/2011; dotyczyło postaw uczniów wobec nowych środków odurzających – tzw. dopalaczy. Dane zebrano wśród uczniów wszystkich przemyskich szkół średnich, w których przy kwotowym doborze próby – po dwie klasy z każdego rocznika – przeprowadzono niemal 1200 ankiet, spośród których do analizy wykorzystano 1135 poprawnie wypełnionych. O wyborze danej klasy do próby badawczej decydowały względy organizacyjne placówki, w której badania były realizowane. Ze względu na poszukiwanie odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze wyróżnione zostały zmienne zależne: postrzeganie przez młodzież „dopalaczy” oraz ich zażywanie, jak również zmienne niezależne: m.in. płeć badanych, miejsce zamieszkania, sytuacja ekonomiczna rodziny, kontakty z rodzicami, wielkość kieszonek, religijność badanych [11].

Od stycznia do kwietnia 2014 r. przeprowadzono z kolei badania wśród uczniów sześciu publicznych szkół gimnazjalnych. Celem podjętej inicjatywy była identyfikacja wśród gimnazjalistów zachowań ryzykownych związanych z uzależnieniami chemicznymi: spożywania alkoholu, zażywania narkotyków, „dopalaczy”, leków odurzających, jak również zachowań mogących w przyszłości implikować uzależnienia behawioralne: korzystania z gier hazardowych oraz ilości czasu spędzanego w internecie. Istotną kwestię stanowiły uwarunkowania sprzyjające występowaniu

tychże zachowań. Na etapie operacjonalizacji wyróżniono zmienną zależną: używanie wymienionych w kwestionariuszu środków psychoaktywnych oraz zmienne niezależne, m.in. płeć respondentów, miejsce zamieszkania, sytuację ekonomiczną rodziny, wielkość kieszonkowego, czas spędzany w internecie. Podobnie jak przy poprzednim pomiarze o wyborze klasy do próby badawczej decydowały względy organizacyjne szkół. Tu również przy kwotowym doborze próby – po dwie klasy z każdego oddziału – rozprawdzono ponad 700 kwestionariuszy, spośród których 644 poprawnie wypełnione wykorzystano do analizy statystycznej.

Zarówno w badaniach dotyczących zażywania przez młodzież „dopalaczy”, jak i w pomiarze przeprowadzonym wśród przemyskich gimnazjalistów, wykorzystano autorskie kwestionariusze ankiety przygotowane w oparciu o sformułowane wcześniej problemy badawcze. Badania przeprowadzone zostały w całości przez autora projektów. Pomiarzy poprzedzone zostały pilotażem narzędzia badawczego. Analiza ilościowa uzyskanych odpowiedzi została przeprowadzona przy wykorzystaniu programu kalkulacyjnego SPSS.

Dane z badań

Podjęcie decyzji o korzystaniu ze środków zmieniających nastroj stanowi zazwyczaj rezultat wielu okoliczności. Aktualnie jednakże – podobnie jak przed kilkoma dekadami – o uwarunkowaniach tych ciągle stanowią m.in. status społeczno-ekonomiczny i możliwości finansowe osób korzystających z tego typu specyfików. Na potrzeby niniejszej pracy z danych uzyskanych w trakcie obydwu pomiarów wyselekcjonowano zmienne niezależne określające czynniki ekonomiczne, za które uznano deklarowaną przez respondentów sytuację ekonomiczną rodziny oraz wielkość otrzymywanego kieszonkowego. W pomiarze postanowiono również sprawdzić jaki wpływ na podejmowanie tego typu zachowań może mieć miejsce zamieszkania. W raporcie „Młodzi 2011” zwrócono uwagę na częstsze występowanie zjawisk patologicznych w miastach niż wśród respondentów ze środowisk wiejskich [12]. Interesującą więc kwestię stanowiła identyfikacja wpływu miejsca zamieszkania na podejmowanie tego typu zachowań wśród zróżnicowanych pod względem zamieszkania uczniów przemyskich szkół. W poniższych ilustracjach zaprezentowane zostaną w formie graficznej najbardziej interesujące zależności ekonomiczne zidentyfikowane w trakcie analiz oraz omówione zostaną rezultaty wynikające z zestawienia wyselekcjonowanych zmiennych.

W badaniach dotyczących postaw młodzieży wobec „dopalaczy” do analizy statystycznej wykorzystano 1135 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy.

Spółród całości objętej badaniem próby 53% stanowiły dziewczęta a 47% chłopcy. Ze względu na zróżnicowanie pod względem miejsca zamieszkania w próbie przeważali uczniowie mieszkający w środowisku wiejskim – 53%, wobec 47% mieszkających w miastach. Na pytanie dotyczące statusu materialnego 11% badanych określiło swoją rodzinę „zamożną”, 73% „średnio zamożną”, 16% zakreśliło pozycję „mało zamożną”. W tabeli I przedstawiono jak rozłożyły się odpowiedzi na pytanie o miesięczną kwotę kieszonkowego.

Tabela I. Wielkość kieszonkowego na miesiąc – uczniowie szkół średnich
Table I. Amount of monthly allowance – secondary school students

nie dostają	do 50 zł	51-100 zł	101-200 zł	powyżej 200 zł	wg potrzeb
20%	33%	22%	11%	7%	7%

Źródło: badania własne (N=1135)

Jak wynika z tabeli I ponad połowę w badanej próbie – 53% – stanowią respondenci nie otrzymujący pieniędzy od rodziców, bądź dysponujący kwotami do 50 zł., 22% to młodzież, których kieszonkowe wynosi powyżej 50 zł, jednakże nie więcej niż 100 zł, natomiast 25% to otrzymujący powyżej 100 zł, bądź posiadający kieszonkowe wyznaczone zgłaszanymi u rodziców potrzebami. Kwoty te, jak to zostanie zaprezentowane w dalszej części pracy, mają istotne znaczenie wobec podejmowania przez młodzież zachowań związanych z używaniem psychoaktywnych medykamentów.

Pozostałe dane z pomiaru stanowią wysoce interesujący do analizy materiał, jednakże ze względu na charakter niniejszego artykułu, w którym prezentowane są wyselekcjonowane uwarunkowania ekonomiczne respondentów, pozostałe analizy wyników zostaną pominięte. Dla zainteresowanych są one jednakże do pełnego wglądu [11].

Podczas analizy odpowiedzi uzyskanych w ankietach otrzymano następujące dane dotyczące używania środków psychoaktywnych: na korzystanie z alkoholu wskazało niemal 80% respondentów, zażywanie narkotyków potwierdziło prawie 30% a używanie „dopalaczy” 22% badanych. Poddając uzyskane wyniki zależnościom ze zmiennymi: miejsce zamieszkania, status ekonomiczny rodziny i wielkość kieszonkowego otrzymano następujące rezultaty.

Przy dokonaniu podziału badanych ze względu na miejsce zamieszkania dane wskazywały, że po alkohol nieco częściej sięgają uczniowie pochodzący ze środowiska wiejskiego. Spośród tej grupy 81% wskazywało na korzystanie z alkoholu, natomiast spośród respondentów mieszkających w miastach 78%. Uczniowie z miasta nieco częściej wskazywali natomiast na zażywanie narkotyków (32%) i „dopalaczy” (23%),

niż ich rówieśnicy ze wsi. W tej grupie zażywanie narkotyków potwierdziło 28%, a „dopalaczy” 21%. Uzyskane rezultaty nie wskazują na występowanie znaczących różnic, w kontaktach ze środkami psychoaktywnymi, występujących wśród uczniów różniących się miejscem zamieszkania. Co prawda dane wskazują, że po alkohol częściej sięgają uczniowie mieszkający na wsi, natomiast po narkotyki i „dopalacze” respondenci z miast, jednakże nie są to zbyt duże różnice.

Poddanie używania alkoholu, narkotyków i „dopalaczy” zależnościom wynikającym z sytuacji ekonomicznej rodziny respondenta również nie wskazywało na szczególnie wysokie dysproporcje w wyodrębnionych grupach. Uczniowie wskazujący pochodzenie z rodziny „zamożnej” najczęściej potwierdzali spożywanie alkoholu – 85% w stosunku do osób wskazujących status rodziny jako „średnio zamożną” – 79% oraz z rodzin „mało zamożnych” – 78%. Dane dotyczące zażywania narkotyków i „dopalaczy” wskazywały na częstsze kontakty z tego typu środkami uczniów z rodzin „zamożnych” – z tej grupy 32% wskazało narkotyki i 23% „dopalacze” – oraz mało zamożnych: 30% potwierdzających kontakty z narkotykami a 23% z „dopalaczami”. Pośród uczniów z rodzin „średnio zamożnych” 28% zaznaczyło kontakty z narkotykami i 21% z „dopalaczami”. Pomimo, że uzyskane rezultaty wskazują, że status ekonomiczny rodziny nie ma większego wpływu na podejmowanie tego typu zachowań – zbliżone wskazania w każdej z wyodrębnionych grup – potwierdzają jednakże obserwacje Mariusza Jędrzejko wskazującego, że po środki o narkotycznym potencjale sięgają najczęściej osoby pochodzące z rodzin o niskim oraz o wysokim statusie materialnym [8].

Najbardziej interesujące okazało się poddanie używania przez respondentów tychże środków zależnościom wynikającym z wielkości otrzymywanego przez nich kieszonkowego.

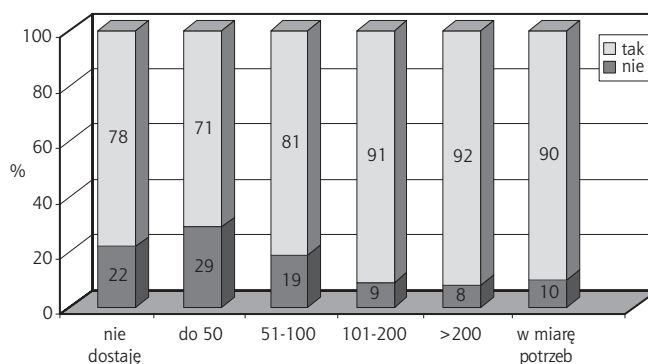
Jak można zauważyć na rycinie 1, częstotliwość wskazań używania alkoholu zwiększa się wraz z posiadanymi środkami finansowymi. Co prawda pośród osób nie otrzymujących kieszonkowego duży odsetek również zgłasza swoje kontakty z alkoholem (78%), jednakże obserwowane zależności wskazują na wyraźny wzrost spożywania alkoholu pośród respondentów dysponujących wyższymi kwotami. Jak można przypuszczać grupa otrzymująca kieszonkowe „w miarę potrzeb” dysponuje również kwotą powyżej 100 zł.; kontakty z alkoholem deklaruje podobny odsetek badanych, jak pośród uczniów posiadających zbliżone środki. Odzwierciedlone jest to wyraźnie na trzech ostatnich kolumnach wykresu, na których uzyskane wartości są niemal identyczne.

Równie interesujące okazało się poddanie zależnościom wskazywanego przez respondentów

zażywania narkotyków z wielkością otrzymywanego kieszonkowego. Uzyskane wyniki znowu wskazywały na nasilenie identyfikacji tego typu zachowań wraz ze wzrostem posiadanych do dyspozycji środków. Podobnie jak pośród deklarujących kontakty z alkoholem zjawisko zażywania narkotyków identyfikowane jest również pośród osób nie posiadających do dyspozycji żadnych pieniędzy. Prawdopodobnie są to osoby częstowane narkotykami przez kolegów o lepszym statusie materialnym, bądź przez narkotykowych dilerów często oferujących nowym klientom darmowe „promocyjne” dawki. Zależności te zaprezentowane zostały na rycinie 2.

Wysokie wskazania zażywania narkotyków występują pośród uczniów mających do dyspozycji kwotę powyżej 100 zł. (48%), a najwyższe u dysponujących ponad dwustoma złotymi – 53%. Prawdopodobnie wysokie kwoty posiadają również uczniowie otrzymujący pieniądze od rodziców „w miarę potrzeb”; w tej grupie 33% potwierdziło kontakty z narkotykami.

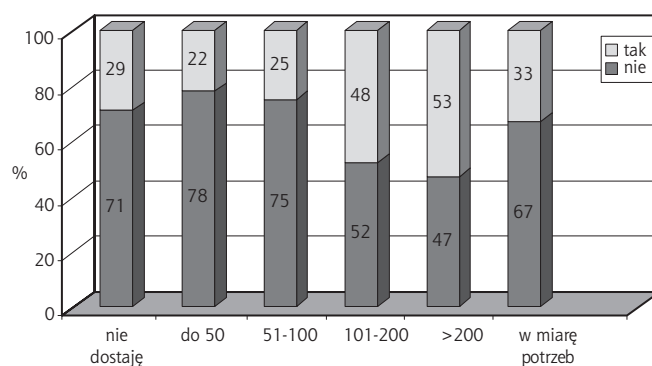
Po raz kolejny postanowiono sprawdzić jakie zależności występują pomiędzy wielkością kieszonkowego a korzystaniem z „dopalaczy”. Jak można zauważyć na rycinie 3 powiązania pomiędzy zmiennymi wyglądają

Ryc. 1. Wysokość kieszonkowego a spożywanie alkoholu

Fig. 1. Amount of allowance vs. alcohol use

Źródło: badania własne (N=1135)

Ryc. 2. Wysokość kieszonkowego a zażywanie narkotyków

Fig. 2. Amount of allowance vs. drug use

Źródło: badania własne (N=1135)

podobnie jak na dwóch poprzednich układach.

W objętej pomiarem próbie zażywanie „dopalaczy” najczęściej wskazywali uczniowie posiadający do dyspozycji kwoty powyżej 200 zł. Biorąc pod uwagę ceny designer drugs nie jest to zaskakujące; oscylują one w granicach nawet kilkudziesięciu złotych za jedną dawkę. Możliwość korzystania więc z tych stosunkowo drogich specyfików możliwa jest niemal wyłącznie dla osób posiadających znaczące możliwości finansowe. Co prawda w pozostałych grupach również identyfikowane jest zażywanie „dopalaczy”, jednakże wyraźnie daje się zauważyć zachodzące zależności; zbliżone wskazania korzystania z tych specyfików występują wśród dysponujących kwotami od 101 do 200 zł (28%) oraz wśród otrzymujących pieniądze w miarę zgłaszanych potrzeb (31%). Uczniowie nie otrzymujący pieniędzy od rodziców, bądź dysponujący kwotami do 100 zł. najrzadziej potwierdzali kontakty z „dopalaczami”.

Drugim pomiarem, w którym zidentyfikowano istotną rolę w podejmowaniu ryzykownych zachowań wyróżnionych wcześniej czynników ekonomicznych, są badania przeprowadzone na początku 2014 r. wśród przemyskich gimnazjalistów. Do analizy wykorzystano 644 poprawnie wypełnione kwestionariusze, spośród których 56% zebrano od dziewcząt a 44% od chłopców. Przeważająca część respondentów pochodziła ze środowisk miejskich – 83%, wobec 17% mieszkających na wsi. W odpowiedziach określających status ekonomiczny rodziny najczęściej wskazań (73%) dotyczyło kategorii „średnio zamożna”, status „mało zamożnej” rodziny zaznaczyło 19% natomiast „zamożną” wskazało 8% badanych. W pytaniu o wielkość kieszonkowego respondenci podali dane zaprezentowane w tabeli II.

Jak można zauważyć niemal 60% w objętej badaniem próbie stanowią uczniowie, którzy nie otrzymują kieszonkowego, bądź dysponowane kwoty oscylują pomiędzy kilkanaście a 50 złotych. Spośród pozostałych respondentów 17% wskazywało kwoty od 51 do 100 zł, 9% od 101 do 200, natomiast 12% podało, że otrzymują pieniądze w miarę zgłaszanych potrzeb. W próbie 33% gimnazjalistów zgłosiło kontakty z alkoholem, 19% palenie marihuany, 8% zażywanie dopalaczy i jedynie 5% używanie innych narkotyków.

Pośród populacji uczestniczącej w badaniu miejsce zamieszkania nie różnicuje znacząco respondentów. Zarówno wśród mieszkających w miastach, jak i środowisku wiejskim 33% wskazało na spożywanie alkoholu. Jedynie w przypadku osób potwierdzających palenie marihuany można zauważyć, że wśród używających tego narkotyku przeważają uczniowie ze środowisk miejskich: 20% wobec 13% mieszkających na wsi. Młodzież ze środowisk miejskich nieco częściej zgłasza zażywanie pozostałych narkotyków:

5% wobec 4% spośród mieszkających na wsi. Zauważalna jest także niewielka przewaga uczniów z miast zażywających „dopalacze” (8%) nad korzystającymi z tychże specyfików mieszkańcami wsi (5%). Nie są to jednakże zależności, które – badając wpływ czynników ekonomicznych – należałoby uznać za kluczowe.

Biorąc pod uwagę względy ekonomiczne rodziny, spośród uczniów pogrupowanych pod względem deklarowanego statusu, również nie dało się zaobserwować znaczących, wobec identyfikowanych zachowań ryzykownych, zależności. Po alkohol sięgają niemal te same odsetki: 32% z rodzin zamożnych, 33% ze średnio zamożnych i 31% z rodzin określonych jako mało zamożne. Podobna konfiguracja występuje wśród palących marihuanę: 20% potwierdzających używanie tego narkotyku z rodzin zamożnych i po 19% z rodzin średnio i mało zamożnych. Deklarowana sytuacja ekonomiczna rodziny nieznacznie wpływać może na zażywanie „dopalaczy” i pozostałych narkotyków. Po środki te nieco częściej sięgają uczniowie z rodzin „zamożnych”.

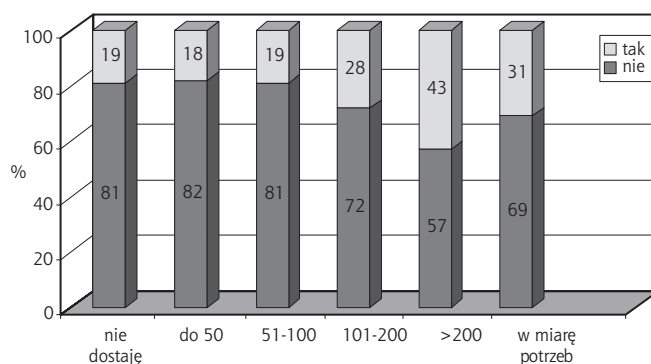
Podobnie jak przy poprzednim pomiarze najbardziej interesujące okazały się zależności wynikające z wysokości otrzymywanego kieszonkowego.

Na rycinie 4 zauważyć można, że wśród gimnazjalistów spożywanie alkoholu rośnie wraz z deklarowaną wysokością kieszonkowego. Najwyższe wartości występują wśród uczniów dysponujących miesięcznie kwotą powyżej 200 zł – 50% wskazań oraz wśród otrzymujących kwoty od ponad 100 do 200 zł (49%). Wyniki otrzymane w pozostałych wyróżnionych grupach wskazują na występowanie wyraźnych zależności pomiędzy dysponowaną kwotą a spożywaniem alkoholu.

Tabela II. Wielkość kieszonkowego na miesiąc – gimnazjaliści
Table II. Amount of monthly allowance – junior high school students

nie dostają	do 50 zł	51-100 zł	101-200 zł	powyżej 200 zł	wg potrzeb
20%	39%	17%	9%	3%	12%

Źródło: badania własne (N=644)

Ryc. 3. Wysokość kieszonkowego a zażywanie dopalaczy

Fig. 3. Amount of allowance vs. legal highs use

Źródło: badania własne (N=1135)

Podobnie wygląda rozkład omawianych zależności przy deklarowanym paleniu marihuany (ryc. 5). Wskazania używania narkotyku rosną wraz ze zwiększaniem się kieszonkowego, aby osiągnąć najwyższe odsetki wśród uczniów dysponujących kwotą powyżej 200 zł (44%). Pod kategorią „w miarę potrzeb” kryją się prawdopodobnie – jak zwrócono uwagę przy poprzednim pomiarze – kwoty zbliżone do ujmowanych w kategorii „od 101 do 200 zł”. Odsetki palących marihuanę w tychże wyodrębnionych grupach są zbliżone: po 27% i 28% zgłoszeń.

Przy używaniu „dopalaczy” w wyselekcjonowanych pod względem wielkości kieszonkowego grupach jedynie w dwóch kategoriach odnotowano wyraźnie zachodzące zależności: 16% potwierdzających zażywanie „dopalaczy” dysponujących od 101 do 200 zł. oraz 12% wśród otrzymujących pieniądze „w miarę potrzeb”. Po pozostałe narkotyki z kolei najczęściej sięgali uczniowie posiadający do dyspozycji powyżej 200 zł. Niektóre z tych środków dostępne są wyłącznie osobom posiadającym odpowiednie zaplecze ekonomiczne. Stąd też prawdopodobnie najbardziej wyraźne zależności zachodzą w grupie uczniów wskazujących

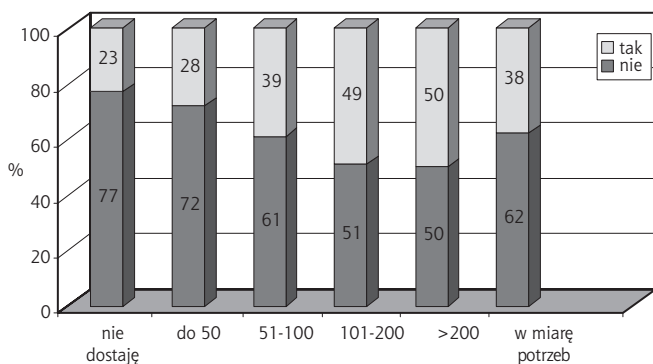
na otrzymywanie najwyższego kieszonkowego. Pośród pozostałych respondentów, wskazujących zarówno na zażywanie „dopalaczy”, jak i pozostałych środków odurzających, zachowania te zgłaszane były epizodycznie.

Dyskusja

Uzyskane wyniki wykazują zarówno spójność z danymi prezentowanymi przez innych badaczy, jak również rozbieżności, występujące zwłaszcza przy poszukiwaniu zależności występujących pomiędzy miejscem zamieszkania a zażywaniem środków psychoaktywnych.

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie pod względem miejsca zamieszkania respondentów, zarówno w jednym, jak i drugim z zaprezentowanych pomiarów, nie zostały zidentyfikowane – ze względu na tę zmienną – znaczące rozbieżności w podejmowaniu omawianych zachowań. W badaniach młodzieży szkół średnich zbliżony odsetek uczniów – zarówno z miast, jak i środowiska wiejskiego – potwierdzał spożywanie alkoholu, zażywanie narkotyków oraz „dopalaczy”. Niewielkie różnice występujące w zestawieniach wskazywały na nieco częstsze kontakty z narkotykami i „dopalaczami” uczniów ze środowisk miejskich, jednakże różnice w przypadku uczniów przemyskich szkół średnich okazały się zbyt nieznaczne, aby miejsce zamieszkania można było uznać za determinantę tego typu zachowań. Zbliżone rezultaty przyniosły badania przeprowadzone wśród gimnazjalistów. Tu również po rozróżnieniu respondentów ze względu na miejsce zamieszkania zidentyfikowano zbliżone w obu środowiskach odsetki osób korzystających z alkoholu i narkotyków oraz nieco większy odsetek uczniów zażywających „dopalacze”, mieszkających w miastach. Najwyższa różnica występowała wśród uczniów potwierdzających palenie marihuany; w środowisku miejskim zażywanie narkotyku wskazywało 20% wobec 13% mieszkających na wsi.

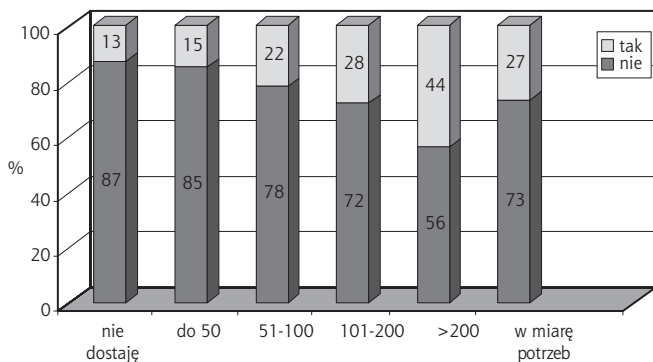
Badania przeprowadzone w ciągu ostatnich kilku lat na terenie naszego kraju wskazują występowanie znacznych dysproporcji w zażywaniu środków psychoaktywnych, determinowanych miejscem zamieszkania. W pomiarze przeprowadzonym wśród gimnazjalistów przez badaczy Uniwersytetu Medycznego w Katowicach (N=167) zażywanie narkotyków stanowiło zjawisko identyfikowane trzykrotnie częściej wśród adolescentów mieszkających w miastach (9%) w stosunku do mieszkających na wsi (3%) [13]. W raporcie „Młodzi 2011” zwrócono uwagę na częstsze występowanie negatywnych zjawisk – w tym używanie środków psychoaktywnych – w obszarach miejskich [12]. W badaniach przeprowadzonych w 2012 r. przez CBOS na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie (N=4038) uzyskane dane wskazywały

Ryc. 4. Wysokość kieszonkowego a spożywanie alkoholu

Fig. 4. Amount of allowance vs. alcohol use

Źródło: badania własne (N=644)

Ryc. 5. Wysokość kieszonkowego a palenie marihuany

Fig. 5. Amount of allowance vs. cannabis use

Źródło: badania własne (N=644)

na dwukrotnie wyższy odsetek osób mieszkających w miastach, potwierdzających kontakty ze środkami psychoaktywnymi: 17%, wobec 8% ze środowiska wiejskiego [14]. Dane te są znacząco rozbieżne wobec pomiarów uzyskanych wśród młodzieży przemyskich szkół. Jedynie wśród korzystających z „dopalaczy” gimnazjalistów niemal dwukrotnie przeważają mieszkańcy miast: 8% wobec 5% zażywających te środki spośród mieszkających na wsi.

Predyktorem w podejmowaniu decyzji o zażywaniu środków psychoaktywnych nie można również uznać statusu ekonomicznego rodziny przemyskich respondentów. W obydwu przeprowadzonych pomiarach uczniowie zarówno określający swoją rodzinę statusem „zamożnej”, „średnio zamożnej”, jak i „mało zamożnej” stanowili zbliżone odsetki wśród potwierdzających korzystanie z alkoholu i narkotyków. W pomiarach bardziej zaskakujące i zarazem niepokojące były wartości potwierdzające ich używanie: wśród uczniów szkół średnich 85%, 79% i 78% potwierdzających spożywanie alkoholu, 32%, 28% i 30% wskazujących na zażywanie narkotyków oraz 23%, 21% i 23% używających „dopalaczy”. Podobne populacje używających środki odurzające zidentyfikowano w pomiarze zachowań ryzykownych przemyskich gimnazjalistów. Po alkohol i marihuanę sięgają niemal identyczne odsetki uczniów z każdej grupy wyodrębnionej pod względem statusu ekonomicznego. Nieznaczne różnice występowały wśród osób potwierdzających zażywanie narkotyków i „dopalaczy”; zachowania te nieco częściej zgłaszali respondenci z rodzin „zamożnych”.

We wspomnianym raporcie „Młodzi 2011” wysoki poziom zamożności rodziny został uznany za jeden z istotnych determinantów narkotykowych zachowań inicjacyjnych [12]. W pomiarach przeprowadzonych w szkołach przemyskich zauważalne dysproporcje występowały jedynie wśród uczniów korzystających z „dopalaczy” i drogich narkotyków.

Podczas analizy uzyskanych wyników zaobserwowano zależności występujące po zestawieniu wyselekcjonowanych pod względem wielkości kieszonkowego grup z deklaracjami dotyczącymi zażywania środków psychoaktywnych. Pośród dostępnych raportów z przeprowadzonych analogicznych badań nie odnaleziono danych odnoszących się do wpływu tej zmiennej

na występowanie zachowań uznanych za patologiczne wśród młodzieży. Trudno jest wobec tego odnieść się do innych obserwacji. Rezultaty obydwu przeprowadzonych w przemyskich szkołach pomiarów wskazują na decydujące znaczenie ilości pieniędzy jakimi dysponują adolescenty przy podejmowaniu tego typu zachowań: im wyższe kieszonkowe tym częściej identyfikowane w danych grupach spożywanie alkoholu, palenie marihuany, zażywanie innych narkotyków i „dopalaczy”.

Podsumowanie i wnioski

Jak zwracają uwagę badacze zjawiska narkomanii istotne znaczenie w podejmowaniu tego typu zachowań przypisuje się dostępności narkotyków [12, 15, 16], a zwłaszcza możliwościom finansowym, pozwalającym na korzystanie z tychże środków. Oferty odurzających specyfików na rynku narkotykowym, bądź internetowych witrynach, odgradzone są od szerokiej populacji barierami ekonomicznymi. O ile ceny najbardziej popularnych narkotyków od kilku lat utrzymują się na zbliżonym poziomie: niespełna 30 zł. za gram marihuany, kilkanaście złotych za dawkę ecstasy i około 25 zł za LSD, nie stwarzając przy tym szczególnych trudności w przeznaczeniu – choćby raz na jakiś czas – przez osoby zainteresowane odmiennymi stanami świadomości takiej kwoty, to już zakup 1 grama amfetaminy to wydatek rzędu około 40 zł, natomiast zainteresowani zażywaniem heroiny zapłacą za gram narkotyku blisko 200 zł, podobnie jak zwolennicy kokainy [17, 18]. Korzystanie z najdroższych narkotyków przez uczniów posiadających najwyższe kieszonkowe potwierdzają zaprezentowane zachodzące zależności.

Kieszonkowe stanowi zmienną, której wysokość – jak wynika z badań – zdecydowanie wpływa na podejmowanie przez młodzież zachowań patologicznych. Stanowi również czynnik niedoceniany przez wielu rodziców, którzy bez wglądu w wydatki swoich dzieci pozostawiają im do dyspozycji kwoty nierzadko pozwalające na realizację subiektywnych potrzeb, wyłaniających się zwłaszcza w okresie adolescencji.

Monitorowanie wpływu zasobów finansowych, posiadanych przez uczniów, na podejmowanie przez nich ryzykownych zachowań stanowić winno obszar podlegający dalszym badaniom empirycznym.

Piśmiennictwo / References

1. Łuczak E. Przemiany w rozwoju zjawiska narkomanii. WSH, Pułtusk 2004.
2. Jędrzejko M, Cabalski M. Próba diagnozy problemu narkotykowego w Polsce. [w:] Narkomania. Spojrzenie wielowymiarowe. Jędrzejko M (red). AH, Pułtusk 2009: 141-154.
3. Motyka M. Dynamika zjawiska narkomanii: nowe populacje zażywających narkotyki. Probl Hig Epidemiol 2013, 94(3): 435-445.
4. Merton RK. Teoria socjologiczna i struktura społeczna. PWN, Warszawa 2002.
5. Jędrzejko M, Neroj A. Marihuana a współczesne teorie uzależnień od substancji psychoaktywnych. [w:] Marihuana fakty. Marihuana mity. Jędrzejko M (red). ATLA 2, Wrocław 2011: 67-125.
6. Bauman Z. Ponowoczesność jako źródło cierpienia. Sic!, Warszawa 2013.
7. Świątkiewicz G. Młodzież a substancje psychoaktywne. Komunikat z badań. Warszawa 2004. <http://www.narkomania.org.pl/czytelnia/mlodziez-substancje-psychoaktywne-komunikat-z-badan> (30.05.2014).
8. Jędrzejko M. Narkotyki a marginalizacja i wykluczenie społeczne młodzieży. Artes Liberales 2006, 1: 117-130.
9. Bernatowicz I. Uwaga! Narkotyki! Wychowawca 2014, 2: 10-11.
10. Szulc A. Seks, kłamstwa i rany na rękach. Newsweek 2014, 14: 42-44.
11. Motyka M. Dopalacze wśród młodzieży przemyskich szkół średnich. Probl Hig Epidemiol 2013, 94(2): 205-214.
12. Szafraniec K. Młodzi 2011. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
13. Szczepańska E i wsp. Zachowania zdrowotne młodzieży gimnazjalnej na przykładzie środowiska miejskiego i wiejskiego. Ann Acad Med Siles 2010, 1-2: 35-47.
14. Malczewski A, Misiurek A. Używanie nielegalnych substancji psychoaktywnych – wyniki badania z 2012 roku. Serwis Inf Narkomania 2013, 1: 28-35.
15. Jędrzejko M, Janusz M, Walancik M. Zachowania ryzykowne i uzależnienia. Zjawisko i uwarunkowania. ASPRA-JR, Warszawa-Dąbrowa Górnicza 2013.
16. Motyka M. Narkomania jako zjawisko społeczne w Polsce – rys historyczny. Слов'янський вісник 2014, 17: 112-116.
17. Malczewski A. Rynek narkotykowy. [w:] Raport Krajowy 2009. Sytuacja narkotykowa w Polsce. Jabłoński P, Bukowska B, Malczewski A (red). KBdsPN, Warszawa 2009.
18. Malczewski A. Przestępczość narkotykowa oraz nielegalny rynek narkotyków – trendy i rozmiary zjawiska. Cz. II. Serwis Inf Narkomania 2012, 4: 40-45.